УДК: 159.9:316.6

Едуард Крайніков
Євгеній Прокопович
Оксана Фіяло

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ У США

Крайніков Е., Прокопович Є., Фіяло О. Гендерні особливості соціально-психологічної адаптації мігрантів у США. З метою дослідження гендерних особливостей адаптації мігрантів, протестовано 60 одружених людей, які переїхали до США протягом одного року. Усі респонденти мають вищу освіту, працездатні, належать до середнього класу, мають нерухомість та автомобілі, принаймні один з подружжя працює. Усі респонденти переїхали до США на дуже вигідних умовах. З'ясовано, що тільки маскулінність корелює з адаптацією: що вища маскулінність, то вища адаптація. Виявлено, що маскулінність має найвищий прямий зв'язок з інтернальністю, тобто вірою людини у свою здатність визначати своє життя за кордоном. Інші чоловічі риси, що впливають на адаптацію, включають самоприйняття, прагнення до домінування та емоційну стабільність. Оскільки виявлена кореляція не виявила зв'язку між маскулінністю та фемінінністю, ми можемо тренувати маскулінність, не звертаючи уваги на стать. З'ясовано, що маскулінними рисами, що сприяють процесу адаптації в новій країні, є інтернальність, позитивне самосприйняття, прагнення до домінування та емоційна стабільність. Розроблено триденний тренінг, який є близьким до тренінгу особистого зростання, оскільки він насамперед розвиває навички саморегуляції, емоційну компетентність, самосприйняття, сприйняття з боку інших та силу волі. Крім того, за допомогою міні-лекцій учасники можуть дізнатися про етапи адаптації, концепції культурного шоку та акультурації, які допоможуть їм зрозуміти ті нові процеси, з якими вони стикаються в новій країні, та спростити такий складний та стресовий процес, як адаптація.

Ключові слова: адаптація, маскулінність, мігранти, інтернальність, самоприйняття.

Крайніков Е., Прокопович Е., Фіяло О. Гендерные особенности социально-психологической адаптации мигрантов в США. С целью исследования гендерных особенностей адаптации мигрантов, протестировано 60 женатых людей, которые переехали в США в течение одного года. Все респонденты имеют высшее образование, работоспособны, принадлежащих к среднему классу, имеют недвижимость и автомобили, по крайней мере один из супругов работает. Все респонденты переехали в США на очень выгодных условиях. Выяснено, что только маскулинность коррелирует с адаптацией: чем выше маскулинность, тем выше адаптация. Выведено, что маскулинность имеет самый высокий прямую связь с интернальностью, то есть верой человека в свою способность определять свою жизнь за рубежом. Другие мужские черты, влияющие на адаптацию, включают самопринятия, стремление к доминированию и эмоциональную стабильность. Поскольку обнаружена корреляция не нашла связи между

маскулинність і фемінінність, ми можемо тренувати маскулинність, не звертаючи уваги на пол. Вияснено, що маскулинними рисами, що сприяють процесу адаптації в новій країні, є інтернальність, позитивне самовосприяття, прагнення до домінування і емоційна стабільність. Розроблено трьохденний тренінг, який близький до тренінгу особистісного зростання, оскільки він перш за все розвиває навички саморегуляції, емоційну компетентність, самовосприяття, сприйняття з боку інших і силу волі. Крім того, з допомогою міні-лекцій учасники можуть дізнатися про етапи адаптації, концепції культурного шоку і акумуляції, які допоможуть їм зрозуміти ці нові процеси, з якими вони стикаються в новій країні, і спростити такий складний і стресовий процес, як адаптація.

Ключові слова: адаптація, маскулинність, мігранти, інтернальність, самоприйняття.

Krainikov E., Prokopovich E., Fiiälo O. Gender features of social and psychological adaptation of migrants in the United States. In order to investigate the gender characteristics of migrants adaptation, we tested 60 married people who moved to the United States within one year. All respondents have higher education, are capable, belong to the middle class, have real estate and cars, at least one of the spouses works. All respondents moved to the United States on very favorable terms. The techniques we selected allowed us to conduct this research remotely via Google Form on the Internet. For our study, we chose the following techniques: Maskulinity-Femininity Test (S. Bem), Marriage Satisfaction Questionnaire (T. Romanov and G. Butenko), Socio-psychological Adaptation Questionnaire (C. Rogers and R. Diamond), SAN Test, "Big Five" Questionnaire. We found out that only masculinity correlates with adaptation: the higher is masculinity, the higher adaptation is. Further correlation analysis revealed that masculinity has the highest direct correlation with internality, that is, a person's belief in his/her power to determine his/her life abroad. Other masculine traits that have an impact on adaptation include self-acceptance, desire for domination, and emotional stability. We were surprised by the lack of correlation between masculinity and acceptance by others. Since the discovered correlation hasn't shown a connection between masculinity and femininity, we can train masculinity without paying attention to gender. We have found that the masculine traits that enhance the adaptation process in the new country are internality, positive self-perception, desire for domination, and emotional stability. That is why we counted on our 3-day training. Our training is similar to personal growth training as it primarily develops self-regulation skills, emotional competence, self-perception, acceptance by others and will power. In addition, through mini-lectures, the participants can learn about the stages of adaptation, the concepts of cultural shock and acculturation, which will help them to understand those new processes they face in a new country and simplify such a complex and stressful process as adaptation.

Keywords: adaptation, masculinity, migrants, internment, self-acceptance.

Вступ. За останні десятиліття кількість людей, що перетинають кордони у пошуках кращого життя, різко зросла: наразі одна людина з кожних 35 мешканців планети є мігрантом (Бурлачук, 2004). Адаптація мігрантів до нового культурного середовища є складним процесом, що вимагає мобілізації усіх ресурсів особистості з метою уникнення міжетнічних конфліктів та пошуку способів життя у нових умовах (Данилюк, 2010; Константинов, 2018; Садохин, 2002). Соціально-психологічна адаптація — це самозміни (настанов, рис, характеру, стереотипів поведінки, тощо) відповідно до нових вимог

діяльності, соціальних умов і нового оточення (Romm, 2016). Одним із аспектів соціально-психологічної адаптації виступає гендерна поведінка. Джерелом нормативів гендерної поведінки є оточуюче середовище, яке вимагає від людини як актора власного життя дотримання певних статево типізованих правил поведінки (Plakhotnik, 2008). Гендерні особливості адаптації відрізняються в залежності від домінування у них вираження маскулінних або фемінінних рис характеру (Bendas, 2006). Психологічна маскулінність значною мірою пов'язана з індивідуалізацією особистості, тобто розвитком її від залежності (від середовища) до автономності, від конформізму до вільного самовизначення. Психологічна фемінінність пов'язана з децентрацією особистості, тобто зміщенням мотиваційно-ціннісної домінанти з егоцентричних і групоцентричних прагнень на універсально-милосердні та альтруїстичні (Kogan, 2003). Причому така децентрація базується на неусвідомлюваних процесах, виявляється безпосередньо в почуттях та бажаннях і не підлягає прямій вольовій регуляції. Дослідження останніх років відзначають стійку тенденцію в багатьох регіонах світу до зближення стандартів поведінки чоловіків і жінок, образів маскулінності і фемінінності (Goffman, 1997). Цю тенденцію можна позначити як андрогінну (Lorber, 1995).

Методологія дослідження. Гіпотеза дослідження полягає у тому, що гендерна приналежність впливає на адаптацію. Тому об'єктом нашого дослідження виступає феномен соціально-психологічної адаптації мігрантів (Garfinkel, 1967). Предметом — гендерні особливості соціально-психологічної адаптації мігрантів. Метою дослідження є виявити гендерні особливості соціально-психологічної адаптації мігрантів, дослідити їх та розробити власний тренінг адаптації, виходячи із специфіки культурного середовища штату Техас. Відповідно до висунутої мети визначені такі завдання дослідження: 1) провести аналіз літератури з проблем гендеру та адаптації; 2) розробити дизайн емпіричного дослідження та провести його; 3) проаналізувати та проінтерпретувати отримані дані; 4) розробити програму тренінгу соціально-психологічної адаптації мігрантів.

Для розв'язання окреслених завдань нами було використано такі дослідницькі методи: а) загальнонаукові — аналіз та синтез літературних джерел; б) психодіагностичні — Тест маскулінності–фемінінності (С. Бем), Опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова та Г. Бутенко), Шкала соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс та Р. Даймонд), Методика САН, опитувальник «Велика п'ятірка»; в) математико-статистичні: кореляційний аналіз та однофакторний дисперсійний аналіз. Перед початком тестування респонденти заповнювали анамнестичний опитувальник, що містив питання про стать, вік, кількість років подружнього життя, наявність дітей. Обрані методики дозволили нам провести це дослідження дистанційно через Google-форму в Інтернеті.

Загалом в дослідженні взяли участь 30 жінок (50 %) та 30 чоловіків (50 %), віком від 18 до 50 років. Ми намагалися досягти рівної кількості осіб-респондентів жіночої та чоловічої статі. Усі респонденти мають вищу освіту, одружені, мешкають у США не більше 1 року, україно-російсько-мовні, належать до середнього класу, володіють нерухомістю та автомобілями. Також усіх респондентів об'єднує те, що один із подружжя працює в американській компанії, що має дочірнє представництво в Україні. Тому усі співробітники разом зі своїми сім'ями були запрошені на роботу до США на дуже гарних умовах: один місяць безкоштовного проживання у новій країні, медичне страхування, 100 годин англійської мови на сім'ю, безкоштовне перевезення речей та авіа білети.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз отриманих даних почнемо з визначення гендерної приналежності. Так, за методикою С. Бем більшість із 60 респондентів виявилися андрогінними (50 респондентів, серед них 26 жінок та 24 чоловіки). Решта 10 респондентів поділилися наступним чином: 8 фемінінних (з них 7 жінок та 1 чоловік), та 2 маскулінних (з них одна жінка та один чоловік). Тобто, більшість мігрантів поєднують маскулінні та фемінінні властивості. Якщо детальніше роздивитись андрогінів, які комбінують в собі жіночі та чоловічі властивості, то можна побачити, що у 24 осіб домінують все ж таки маскулінні властивості (з них 10 жінок, та 14 чоловіків), а у 20 респондентів домінуючими є фемінінні властивості (з них 13 жінок та 7 чоловіків). Також було виявлено 6 респондентів з балансом чоловічого та жіночого (з них 3 жінки та 3 чоловіка). Загалом в виборці мігрантів є баланс фемінінних та маскулінних властивостей, але все ж таки середній показник фемінінності дещо переважає (69 % до 65 %).

Оскільки головним припущенням роботи є те, що гендерна приналежність впливає на адаптацію, то перш за все нами був проведений кореляційний аналіз між маскулінно-фемінінними, маскулінними і фемінінними якостями та адаптацією, оскільки будь-якому гендеру властиве як фемінінне, так і маскулінне, але в різних пропорціях. З цією метою був взятий не лише інтегральний показник адаптації, але й його складові: адаптивність та дезадаптивність, щоб детальніше побачити наявність взаємодії між зазначеними факторами. Це дозволило з'ясувати вплив гендеру на адаптацію, чи є між ними значущий зв'язок. Після підрахунку коефіцієнту кореляції за Пірсоном звертають на себе увагу низькі коефіцієнти кореляції фемінінності — від -0,03 до 0,05, що свідчить про те, що вона не впливає на рівень адаптації. З іншого боку, бачимо високі показники позитивної кореляції маскулінності з адаптивністю (0,42 та 0,53), тобто, що більш вираженою є маскулінність, тим вищим є рівень адаптивності. Також має місце менш значуща негативна кореляція між дезадаптивністю та маскулінністю: що нижчою є маскулінність, тим більш вираженою є дезадаптивність. Щодо маскулінності-фемінінності, іншими словами андрогінності, то тут показники

середні в порівнянні з іншими, і то завдяки наявності маскулінності у складі цього показника. Отже, єдиним фактором, що дійсно впливає на адаптивність, є маскулінність — як така або у складі андрогінності.

Крім того, привертає увагу позитивний взаємозв'язок маскулінності та самосприйняття (0,46). Що більшою мірою мігрант приймає себе, тим вища маскулінність (і, як наслідок, краща адаптація). З іншого боку, бачимо відсутність кореляційного зв'язку з прийняттям інших, що доводить неактуальність цієї фемінінної риси для адаптації в новій країні.

З інтегральним показником емоційного комфорту (Опитувальник соціально-психологічної адаптації) маємо середній позитивний коефіцієнт кореляції 0,33, а з емоційною нестабільністю (Опитувальник "Велика п'ятірка") — -0,43 — непрямий зв'язок. Тобто, що вищою є емоційна нестабільність, тим нижчою є здатність адаптуватися до нового середовища: мігрант не може контролювати свої емоції та імпульсивні потяги, що проявляється як відсутність почуття відповідальності, втеча від реальності, примхливість. Показник 0,33 говорить про те саме, але підкреслює прямий зв'язок: що емоційно стабільнішою є людина, то більшою мірою вона виявляє маскулінні риси та краще адаптується.

Адаптивність демонструє високу позитивну кореляцію також із показниками тесту САН (з самопочуттям — 0,55, з активністю — 0,70, з настроєм — 0,53). Всі ці риси можна об'єднати в емоційну стабільність — характерну маскулінну рису. Але ми вважаємо, що треба збільшити кількість респондентів, щоб довести значний вплив активності на маскулінність, а з нею і на адаптацію.

Також високою є позитивна кореляція маскулінності з інтегральним показником інтернальності — 0,61. Таким чином, інтернальність локусу контролю прямо пропорційно впливає на адаптацію. Інтернальність означає високий рівень суб'єктивного контролю, атрибуцію подій власними особистісними якостями (компетентністю, цілеспрямованістю, здібностями, тощо) і закономірними наслідками власної діяльності. Таким чином, віра мігранта в те, що саме він визначає своє життя закордоном, покращує адаптацію в новій країні. З іншого боку, показник самоконтролю (опитувальник "Велика П'ятірка") має лише середній на межі з низьким (0,32) прямий зв'язок з адаптацією: що більшою мірою мігрант є сумлінним, відповідальним, обов'язковим та акуратним у справах, тим успішніше він адаптується.

Наступною рисою, що впливає на пристосування до нової країни, є прагнення до домінування, що є маскулінною рисою. Коефіцієнт кореляції складає 0,48, що є досить високим та позитивним. Мігрант, який виявляє прагнення до лідерства, керівництва у вирішенні задач, часто особисто важливі завдання вирішує за рахунок оточуючих. Таким чином він прискорює процес адаптації та швидко пристосовується до нового оточення, приймаючи нові виклики.

Очікуваним результатом виявилось те, що експресивність як особистісна риса сприяє адаптації. Її кореляційний зв'язок з маскулінністю складає 0,37, що є досить середнім значенням. Чіткіше цей вплив ми змогли б відстежити, якби збільшили вибірку. Типові екстраверти відрізняються товариськістю, люблять розваги і колективні заходи, мають велике коло друзів і знайомих, відчувають потребу у спілкуванні з людьми та проводять з ними час, прагнуть розваг; вони безтурботні, оптимістичні і люблять зміни.

Також ми виявили середню негативну кореляцію маскулінності з ескапізмом, яка дорівнює -0,3. Тобто, можна стверджувати: що нижчий ескапізм, тим краща адаптація. Мабуть, тут не має нічого неочікуваного. Ескапізм — це важливий захисний механізм людської психіки, характерними для якого є бажання ухилитися, втекти, сховатися від безрадісних фізичних і психічних аспектів реального життя в світі примарному, вигаданому. В новій країні настільки багато питань та завдань, які постають перед мігрантом, що, на нашу думку, це одна з найбільших вад для благополучного становлення нового життя. Ми також помітили, що якщо розрахувати кореляційний зв'язок адаптації з ескапізмом, то кореляція виходить значно вищою (-0,71). Тобто, що менше людина втікає від питань організації нового життя та з готовністю вирішує свої проблеми, тим краще вона адаптується. І навпаки, що вищий ескапізм, тим тяжче впоратися з новими обставинами, тим нижча адаптація.

Більшість коефіцієнтів кореляції маскулінності мають середні значення (самоприйняття, прагнення до домінування, емоційна стійкість); високою є лише кореляція між маскулінністю та інтернальністю. Слабкими є кореляційні зв'язки між маскулінністю та роботою, маскулінністю та самоконтролем.

Очевидним є позитивний вплив на адаптацію з боку самоприйняття — коефіцієнт кореляції досягає 0,84, що є дуже високим показником. Якщо досить жіноча риса — прийняття інших — показала відсутність кореляції з маскулінністю, то взаємозв'язок з адаптивністю виявляється високим та прямим, і складає 0,71. Тобто, що більшим є прийняття інших, тим краще проходить процес адаптації в новій країні, оскільки це передбачає прийняття усього нового, особливо людей, іншої культури, історії, цінностей тощо.

Емоційний комфорт посідає перше місце серед факторів, які впливають на адаптацію (коефіцієнт кореляції — 0,92), що підтверджується також негативною кореляцією з показником емоційної нестійкості (опитувальник «Велика П'ятірка») — -0,64. Тобто, що вищою є емоційна нестабільність, тим гірше людина адаптується. З маскулінністю емоційний стан корелює досить слабо.

В цілому на адаптацію впливають самосприйняття, самооцінка та ставлення до інших. Тому можемо припустити: якщо людина страждає від невпевненості і невіри в себе, почуває себе погано, то варіант зі зміною місця проживання як способу покращення життя не спрацює, оскільки для благополучного пристосування до нового середовища саме суб'єктивне благополуччя виступає вирішальним фактором.

Також ми звернули увагу на показник задоволеності шлюбом. Між ним та маскулінністю будь-який зв'язок відсутній, але з адаптацією він складає 0,45 — прямий середній. Ми припускаємо, що більша вибірка продемонструвала би вищий зв'язок. Шлюб асоціюється із емоційною підтримкою, що доводять високі кореляції з емоційним комфортом (0,50) та настроєм (0,54). Чим успішнішим є шлюб, тим краще людина себе почуває, тим легше проходить адаптація. Щодо нашої вибірки, то середній показник задоволеності шлюбом складає 37 із 48, тобто наші респонденти задоволені своїм подружнім життям.

Попередньо ми встановили, що з рівнем адаптації мігрантів у новій країні корелює маскулінність. Фемінінність не має особливо значних кореляцій, всі вони дорівнюють 0,3 та менше — можливо, це пов'язане з невеликим обсягом вибірки. Тому ми звернулися до однофакторного дисперсійного аналізу, щоб перевірити наскільки можливо розповсюдити нашу гіпотезу про вплив гендеру на адаптацію на усю генеральну сукупність. Ми взяли усі три гендера: маскулінність, фемінінність та андрогінність (нагадаємо, що в нашій вибірці ми представлено 50 андрогінних особистості, 2 маскулінних та 8 фемінінних). Очевидною є нерівномірна представленість цих трьох гендерів, що створює значні труднощі.

Отримані в результаті однофакторного дисперсійного аналізу дані не дають достатньо підстав вважати, що відкрити нами закономірність зв'язків маскулінності з адаптивністю можна розповсюдити на усю генеральну сукупність. Але, незважаючи на це, присутність зв'язків виглядає дуже вірогідно, оскільки $P\text{-значення } 0,07 > 0,05$, $F 2,72 < F \text{ критичного}$. Тому, щоб довести цей взаємозв'язок, потрібна більша вибірка, що включала би респондентів з вираженою маскулінністю. З іншого боку, розрахована дисперсія виявляє, що маскулінність впливає на адаптацію набагато більшою мірою, ніж андрогінність та фемінінність, оскільки середній показник адаптивності в маскулінній групі становить $83 \pm 4,24$; порівняйте з андрогенною ($70,18 \pm 13,62$) та фемінінною ($60,75 \pm 13,85$) групами. Тобто, гендер впливає на адаптивність. І оскільки фемінінність не пов'язана з маскулінністю, тобто не прямо протилежна їй, то ми можемо тренувати маскулінність, не звертаючи увагу на стать.

Також ми вирішили перевірити нульову гіпотезу, що фізична стать сама по собі не впливає на процес адаптації. Для цього ми також провели однофакторний дисперсійний аналіз. За його результатами, $P\text{-значення } 0,4 > 0,05$, а $F 0,6 < F \text{ критичного}$, і тому наша нульова гіпотеза виявилась вірною.

Таким чином, дисперсійний аналіз дозволяє нам зробити висновок, що гендерний фактор в рамках нашої вибірки з 60 респондентів-мігрантів впливає на інтегральний показник адаптації. Що вищою є маскулінність, тим вищою адаптація; що вища фемінінність, тим нижча адаптація. Але ми не ризикуємо узагальнити ці дані на усю генеральну сукупність, оскільки цього не дозволяє

досліджена вибірка. Близькість Р-значення до 0,05 дозволяє нам говорити про велику ймовірність такої генералізації. Щодо кореляційного аналізу ми можемо стверджувати, що маскулінність впливає на ефективність адаптації, а фемінінність — ні. Також на адаптацію не впливає андрогінність як така, оскільки у її складі є маскулінність і тому логічніше досліджувати саме її. В ході аналізу ми з'ясували, що на високу адаптацію впливають такі маскулінні риси, як інтернальність, самоприйняття, прагнення до домінування, емоційна стійкість. Крім цього адаптація має прямий кореляційний зв'язок з прийняттям інших, ескапізмом, активністю, гарним настроєм і самопочуттям та шлюбом. Тому на основі саме цих факторів впливу ми розробили корекційну програму, що покликана покращити адаптацію мігрантів у новій країні.

Висновки. Джерелом нормативів гендерної поведінки залишається для людини середовище, що вимагає дотримання певних статевотипізованих правил. Гендерні особливості адаптації відрізняються в залежності від домінування у них вираження маскулінних або фемінінних рис. Психологічна маскулінність значною мірою пов'язана з індивідуалізацією особистості, тобто розвитком її від залежності (від середовища) до автономності, від конформізму до вільного самовизначення. Психологічна фемінінність пов'язана з децентрацією особистості, тобто зміщенням мотиваційно-ціннісної домінанти з егоцентричних і групоцентричних прагнень на універсально-милосердні та альтруїстичні. Така децентрація базується на неусвідомлюваних процесах, виявляється безпосередньо в почуттях та бажаннях і не підлягає прямій вольовій регуляції. Дослідження останніх років відзначають стійку тенденцію до зближення стандартів поведінки чоловіків і жінок, образів маскулінності і фемінінності. Цю тенденцію можна позначити як андрогінну.

Завдяки проведеному дослідженню було виявлено, що лише маскулінність впливає на адаптацію. Що вищою є маскулінність, тим вища адаптація. Подальший кореляційний аналіз показав, що маскулінність має найвищий прямий кореляційний зв'язок з інтернальністю, тобто вірою мігранта в те, що саме він визначає своє життя за кордоном. Іншими маскулінними рисами, які мають вплив на адаптацію, виявилися самоприйняття, прагнення до домінування та емоційна стійкість. Хоча прийняття інших виявилось не пов'язаним із маскулінністю, воно прямо корелює з адаптацією, самопочуттям, рівнем активності та задоволеністю шлюбом. Проведений нами дисперсійний аналіз не дає підстав узагальнювати отримані дані на генеральну сукупність; для цього необхідна ширша вибірка, де були би більшою мірою представлені респонденти з вираженою маскулінністю. З іншого боку, розрахована дисперсія підтверджує вплив тендеру на адаптивність.

Практичне значення отриманих результатів полягає, насамперед, у тому, що, оскільки за даними кореляційного аналізу фемінінність не пов'язана з маскулінністю, тобто не прямо протилежна їй, то стає можливим тренувати

маскулінність, не звертаючи увагу на стать. Тренуючи маскулінність, ми зможемо прискорити процес адаптації. Саме ці міркування покладено в основу розробленої нами корекційної програми сприяння адаптації мігрантів в новій країні. Оскільки ми виявили, що такій адаптації мігрантів сприяють маскулінні риси (інтернальність, позитивне самосприйняття, прагнення до домінування та емоційна стійкість), то саме вони опинилися в центрі уваги нашої програми інтервенції. Наш тренінг вийшов подібним до тренінгів особистісного зростання, тому що насамперед він спрямований на розвиток навичок саморегулювання, емоційної компетентності, самоприйняття, прийняття інших та волі. Також учасникам пропонується психоедукаційна складова — етапи адаптації у новій країні, поняття культурного шоку та акультурації.

Література

1. Бендас, Т. (2006). *Гендерная психология : учебное пособие*. Санкт-Петербург: Питер.
2. Бурлачук, Л. (2004). *Миграция в Европе глазами психолога*. Киев.
3. Данилюк, І. (2010) *Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір*. Київ: Саміт-книга.
4. Коган, І. (2003). *Гендерная культурология: культура пола и пол. культуры*. Минск: Ковчег.
5. Константинов, В. (2018) *Социально-психологическая адаптация эмигрантов в принимающем поликультурном обществе*.
6. Плахотнік, О., Гуслякова, Л., & Ісаєва, Т. (Ред.). (2008). *Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні теорії, гендерні практики: налагоджуючи мости»*. Харків: Райдер.
7. Садохин, А. (Ред.). (2002). *Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов*. Москва: Гардарики.
8. Ромм, М. (2016). *Философия и психология адаптивных процессов*. Москва–Воронеж: МОДЕК.
9. Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. New York.
10. Goffman, E. (1997). *Frame an alysis of gender*. Oxford.
11. Lorber, J. (1995). *Paradoxes of Gender*. London: Yale university press.

Referenses

1. Bendas, T. (2006). *Hendernaia psykhologyia : uchebnoe posobyie [Gender psychology: atextbook]*. S-Peterburg: Piter. (in Russian)
2. Burlachuk, L. (2004). *Myhratsyia v Evrope hlazamy psykholoha [Migration in Europe: psychologist's view]*. Kiev. (in Russian)
3. Danyljuk, I. (2010). *Etnichna psykhologyia yak haluz naukovooho znannia: istoryko-teoretychnyi vymir [Ethnic psychology as a branch of scientific knowledge: a historical-theoretical dimension]*. Kyiv: Sammit-knyga. (in Ukrainian)
4. Kogan, I. (2003). *Hendernaia kulturolohyia: kultura pola y pol kultury [Gender cultural studies: gender culture and gender culture]*. Minsk: Kovcheg. (in Russian)
5. Konstantinov, V. (2018). *Sotsyalno-psykhologycheskaia adaptatsiia emmyhrantov v prynymaiushchem polykulturnom obshchestve [Socio-psychological adaptation of emigrants in the host multicultural society]*. Doctoral thesis.

6. Plakhotnik, O., Guslyakova L., & Isayeva, T. (Eds). (2008) *Zbirnyk dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Genderni teorii, genderni praktyky: nalahodzhuiuchy mosty» [Proceedings of the International Scientific Conference on Gender Theories, Gender Practices: Building Bridges]*. Kharkiv: Raider. (in Ukrainian)
7. Sadokhin, A. (Ed). (2002) *Osnovy mezhkulturnoi kommunykatsyy: Uchebnyk dlia vuzov [Fundamentals of Intercultural Communication: A Textbook for Universities]*. Moscow: Gardariki. (in Russian)
8. Romm, M. (2016). *Fylosofyia y psykholohyia adaptyvnykh protsessov [Philosophy and psychology of adaptive processes]*. Moscow–Voronezh: MODEK. (in Russian)
9. Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. New York. (in English)
10. Goffman, E. (1997). *Frame an alysis of gender*. Oxford. (in English)
11. Lorber, J. (1995). *Paradoxes of Gender*. London: Yale university press. (in English)

Відомості про авторів

Крайніков Едуард, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Krainikov, Eduard, PdD, Assoc. Prof., Department of Developmental Psychology, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine.

E-mail: psy_edw@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3825-9694>

Прокопович Євгеній, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Prokopovich Eugene, PdD, Assoc. Prof., Department of Developmental Psychology, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine.

E-mail: duran2004@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8601-5419>

Фіяло Оксана, магістр психології, м. Київ, Україна.

Fiialo Oksana, Master in Psychology, Kyiv, Ukraine.

E-mail: oksana.zharfia@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1908-5572>

*Отримано 20 липня 2020 р.
Рецензовано 10 серпня 2020 р.
Прийнято 21 серпня 2020 р.*